

Népszámlálás: nemzetiségeink 2001-ben

A 2001 februárjában végzett 14. magyar népszámlálás első kötetét „Nemzetiségi kötődés – A nemzeti etnikai kisebbségek adatai” címmel a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) vezető munkatársai az év július 31-én mutatták be a nagyközönségnek. A kiadványban szereplő adatokról *Czibulka Zoltán*, a KSH Népszámlálási főosztályának vezetőjét kérdeztük:

– *Mióta és hogyan szerepeltek a népszámlálási kérdőíveken az etnikai kisebbségekre vonatkozó kérdések?*

– Valamilyen formában mindig rákérdeztek. 1880 óta rendszeresen voltak olyan rovatok, amelyek a kisebbségekre vonatkoztak. 1941-től 1960-ig a nemzetiséget is kérdezték, 1970-ben ez a kérdés kimaradt, de 1980-ban és 1990-ben újra feltették. 1961-ben az MSZMP Politikai Bizottságának határozata kimondta, hogy Magyarországon nincsen nemzetiségi kérdés, továbbá a cigányság nem nemzetiség, csak nemzetiségi jegyeket felmutató etnikum, ezért aztán 1970-ben nem lehetett a nemzetiséget kérdezni, 1980-ban pedig nem nyomtathattuk előre a kérdésre adott válaszként a „cigány” szót. Ennek ellenére 6404 ember cigánynak vallotta magát, és ezt beírta a kérdőívre. Maga a népszámlálás egyébként rendkívül becsületes, szakmailag nagyon jól előkészített, és helyesen végrehajtott volt. Kétségtelen, rendkívül egyszerű kérdés-programmal, rövid kérdőívvel mérték fel a kívánt adatokat. Ez a felmérés volt egyébként az első, amelyik után a KSH a nemzetiségekre vonatkozóan kiegészítő vizsgálatot is végzett. Kiválasztották azokat a községeket, amelyekben várhatóan jelentősebb számban találnak majd nemzetiségi személyeket. A kiválasztás alapjául az 1941-es népszámlálás szolgált. Azt mondták, hogy azokat a településeket kell megnézni, amelyekben akkor 10%-ot meghaladó, de legalább 200 főt elérő, nemzetiségi népesség élt. Így került be az első körbe mintegy 400 település. Ezt a listát azután egyeztetették a kisebbségi szövetségekkel, s a tőlük kapott adatok alapján 700-ra emelkedett a jegyzékben szereplő lakóhelyek száma, végül további egyeztetések után 509 település maradt a listán. Ezek közül 506 helyen végezték el az említett, kisebbségeket felmérő vizsgálatot.

– *Ha összehasonlítjuk az 1980-as és a mostani népszámlálás legfrissebb adatait, milyen tanulságokat szűrhetünk le?*

– A kérdésre még nem tudok válaszolni, mert a feldolgozottság csak a felszín „karcolgatja”. Most csak annyit mondhatunk, hogy mennyi az egyes nemzetiségek és a nemzetiségi anyanyelvet beszélők száma, hogy nőtt-e, vagy csökkent a lélekszámuk, és ez még nagyon kevés. Ráadásul nagyon nehéz összehasonlítani az adatokat. A mostaniak már mélyelemzésre is lehetőséget adnak. Választ kaphatunk arra – ezt lesz érdemes megvizsgálni –, hogy aki anyanyelvének vallja valamelyik kisebbségi nyelvet, valóban olyan közösségből származik, vagy sem. A népszámlálásnak épp az a lényege, hogy nem egy személyre vonatkoztatott információkat ragad ki, hanem a megkérdezettet el tudja helyezni egy kisebb mikrokörnyezetben, háztartásban, egy családban, egy faluközösségekben is. Most mérhető lett az is, hogy a nemzetisége mellett milyen nyelvet beszél, melyik kultúrához kötődik, esetleg milyen iskolát végzett stb. Az adatok feldolgozása azonban még hosszabb időt vesz igénybe. Jelenleg csak annyit tudunk mondani, hogy például a német anyanyelvűek száma régen mennyi volt, s most mennyi lett. Ebből messzemenő következtetést mindaddig

levonni, amíg például az állampolgársággal nem vetjük össze ezt az adatot, nagyon nehéz. Tudjuk, hogy az elmúlt tíz évben kinyíltak a határok, sokan jöttek Magyarországra vállalkozás, munkavállalás és egyéb céllal, s ha életvitelszerűen itt élnek, akkor beletartoznak az összeírás körébe. Éppen ezért nagyon fontos ezeknél az adatoknál megnézni – még a növekedés vagy csökkenés megállapítása előtt –, kik azok, akikkel nőhetett, kik azok, akik miatt csökkenhetett az adott kisebbséghez tartozók száma. Úgy gondolom, hogy ezt majd mindenképpen bele kell ágyazni abba a környezetbe, amit az adatokból ki lehet olvasni.

– *Mennyire pontosak egy népszámlálás adatai?*

A népszámlálások egyik jellemzője, hogy mindig alulszámolnak. Amennyiben egy népszámlálás több embert ír össze, mint ahányan az országban élnek, akkor azt nagyon elrontották. A felmérés különösen alulszámol a kisebbségek tekintetében. Jól tudjuk, hogy a kisebbségek körében sokan vannak, akik vélt vagy valós sérelmeik ürügyén eltitkolják kisebbségüket, s a többséghez tartozónak vallják magukat. A többségi nemzetből ugyanakkor kevesen bár, de akadnak olyanok, akik úgy gondolják, hogy számukra az az előnyös, ha kisebbséghez számoltatják magukat. Természetes dolog, hogy a népszámlálás a kisebbségeket alulméri. Más kérdés, hogy egyes kisebbségeknél nagyobb mértékű az alulszámolás, mint másoknál. A cigányság esetében például nagymértékű alulszámolásról kell beszélnünk. A gondolkodó cigányság nagy része tudja és látja, hogy a cigánysághoz tartozni nem annyira nemzetiségi, mint szociológiai, szociális kérdés. Cigánynak lenni ma már nem nemzetiségi, hanem szociális probléma.

– *Mi mondható el már most? Növekvő vagy csökkenő irányt mutat a kisebbségek létszáma?*

– A cigányság létszáma a korábbi adatokhoz viszonyítva lényegesen emelkedett. Öröndetes dolog, hogy egyre többen vállalják cigány nemzetiségüket. Számuk most meghaladja a 190 ezret, míg 1990-ban 143 ezren vallották ehhez a kisebbséghez tartozónak magukat. A németek esetében – főként az idősebb korosztálynál – még ma is érezhető a regisztrációtól való félelem. Ugyanakkor ők azok, akik jobban őrzik nemzetiségüket. Félnek, de mégis vállalják németiségüket. Összevetve a korábbi népszámlálási adatokkal (1941: 302 198 fő, a kitelepítés után, 1949-ben 2617 fő), akkor azt mondhatjuk a durva csökkenés után lassú (1960: 8640, 1980: 11 310, 1990: 30 824 fő), de folyamatos az emelkedés.

– *Mit árulnak el első megközelítésben az „anyanyelv” ismeretének adatai a roma és például a német kisebbség esetében?*

– A romák esetében bonyolult a helyzet. Bevallom, nem szeretem a roma kifejezést, közülük is sokan tiltakoznak ellene, mert megkülönböztetést jelent. Hivatalos nyelvük is cigánynak hívja őket. Náluk a nyelvvesztés hosszú, évszázados folyamat eredménye, és ők már eljutottak odáig, hogy nagyon kevesen beszélnek anyanyelvüket. Meg kell, hogy mondjam, a mostani népszámlálás arra mutat: egyre többen sajátítják el, de még mindig nem beszélhetünk tömegekről. A magyarországi németeknél úgy alakul a kép, hogy az idősebb korosztály az, amelyik jobban őrzi anyanyelvét. A nyelvvesztés minden olyan nemzetiséget érint, amelyik az anyanyelvi környezetéből kiszakadt. Ma az elektronikus médiának köszönhetően élő a kapcsolat az adott nyelvi sziget és az anyaország, az irodalmi nyelv között.

Lukács Albin